

TÖRVÉNYTUDOMÁNYOS FÜZÉRBE.

A' Törvénykezés' Folyamatjáról.

A' nemzetek' történeteibe tekintvén, bizonyosnak találjuk azt, hogy a' polgári társaságban keletkező ügyek és bajok' elintézésire különös szertartások v. formalitások vannak behozva 's ítélő hatóságok felállítva; hogy némelly nemzeteknél sokkal egyszerűbb a' törvénykezés' módja, másoknál ellenben a' sokféle szertartás' különösségei, az előbocsátandó vizsgálatok, bizonyítványok és kifogások' tekervényei az igazság-kiszolgáltatásból valódi mesterséget alakítanak; hogy végre a' midőn szabad státusokban a' polgár' saját, és élet-körülte törvényeknek pontos gondosságát csudáljuk, akkor a' despotismus alatt nyögőkben az önkény levén fő parancsnok, azon legszentebb polgári érdekek is, vakmerőséginek áldoztatnak-fel. — Montesquieu bölcsen veszi észre, midőn az igazságszolgáltatás' szertartásiról ezeket jegyzi-meg: „Ha — ugymond — az igazságszolgáltatás' formáit azon fáradozás' szempontjából tekinted, mellyet a' polgár, hogy javához juthasson, vagy valamely megsértés miatt elégtételt nyerhessen, tenni kénytelen: kétségkívül számosaknak fogod azokat találni; ha pedig azon szempontból nézed, mellynél fogvást azok, a' polgárok' szabadságát és bátorságát biztosítják: ugy ezekből gyakran vajmi keveset találadsz; és látni fogod, hogy a' fáradság, költség, késedelem, sőt maga az igazság' veszélyeztetése azon ár, mellyet a' polgár szabadságáért fizet.“

Kettőben keresték főkép a' szabad 's művelt nemzetek a' polgári bátorság' biztosítékát, abban t. i. hogy meghatározták: mikép? és miért? idéztesék a' polgár törvény' elibe, és mi móddal hozza ítéletét a' bíró a' bajos ügy fölött. És méltán is; mert nem abban áll a' valódi szabadság, hogy az igazságszolgáltatás különféle tekervény, és kifogás által mikép huzamosodjék-el határtalan időkre, hanem abban, hogy senkit önkényleg személyében 's vagyónában ne lehessen háborgatni és elítelni. E' célból a' rómaiak 's görögök' példájára, minden keresetnek, külön keresetmintákat — *actiones legis* — szabtak: „*Quas actiones ne populus prout vellet, institueret, certas solemnesque esse voluerunt*“ (Lib. 2. §. 6. Digest. de Orig. Jur.). Ezen többféle minta — *formulae* — Terentius és Plautus' írásiban olvashatók. Az idézetekben eleinte nem élének különös szertartásokkal, a' mit az ismértés idézési

szavak: „*Ad Tribunal sequere, in jus ambula!*“ bizonyítanak; míg Konstantin' korában, a' most is Európában szokásban levő, bírói személy általi törvényes idézések divatozni kezdenek. — A' bírák a' rómaiaknál — nem mint laczedemoniai Ephorok, kik belatásuk szerint mondának ítéleteket — csak a' vádolt' bűnösségéről hozák határozásikat, az előadott vádra pedig a' világos törvény mondá-ki az ítéletet; és így a' törvény a' bíró' magyarázatja alul egészen föl vala szabadítva.

Az angolok, kiknél egy különös honi törvény *Lex Regia* név alatt eltiltá Europa' continensén az általán eldivatozott Justiniani Törvénykönyv' behozatalát, legközelebb járulnak a' római köztársasági törvénykezés' egyszerűségéhez. Az idézetések nálok is eleinte a' vádolt személynek a' vádoló általi elfogatásával mentek végbe, míg végre erre a' bírói parancs kivántatott-meg. A' keresetnek és vádnak — bíró előtti — előadása bizonyos írott minták szerint, mellyek *Writs* nevet viselnek, történik-meg. Az esküttek csak az előterjesztett vád és követel' valóságáról adják véleményöket; a' törvény' betüleges rendelkezését az előadott esetre a' bíró alkalmaztatja.

Mindezekből látni, hogy a' justiniani Törvénykönyv' szertartásai (formalitás) — nem a' *respublica*, hanem a' római császárok', és pedig már későbbi üdejöknek szüleményei; hogy valamint a' római és angol törvényszékek' szerkezete, ugy az azok előtti törvénykezés' módja, (kivevén az idézési, és kereset-előadási meghatározott módokat) fölöttébb egyszerűleg, szóbeli vitákkal, és nyilvánosan történe; hogy tehát jelenlegi lassu és tekervényes törvénykezésünk által, nagyon eltávozáunk már a' valódi szabadság' szellemétől, az igazságszolgáltatás' igazi körétől, feláldozván e' szent érdekeket a' bírák' önkényének 's az ügyviselők' kenyérkeresetének!

Édes hazánkban a' törvénykezés' módja iránt három fő tekintet érdemel figyelmet: 1ször. A' pörlekedés, főkép az árpádiak' idejében igen egyszerű volt. 2ik Endre' aranypücsétes levelének 2ik cikkje szerint senki törvényes idézés és kihallgatás nélkül személyében és vagyónában nem sértethetvén, a' mostani sokféle kifogás, és pörorvosló tét későbbben divatoztanak-el. Robert Károly' idejében a' II. R. 6. czimje szerint frank határokrul új törvénykezési mód hozatott-be hazánkba, és ezóta a' római törvény' szertartásai csuszván-be, a' mostani szövevényesb

pörlekedés szülemlett. De ez is több változáson mene keresztül, a' mint azt Verbőczy, és Kittonich' munkái, — kik idejőkbeli törvényszéki szokásokat gyűjtének-össze — eléggé bizonyítják; 1723ban nevezetes változás történvén a' törvénykezés' folyamatjában, az akkor, a' mai alakba ruháztaték. — 2szor. A' pör' mineműségéhez képest változott a' bíróság, és a' bírósághoz képest változott a' pörlekedés' módja. Már hajdanta is máskép vitettek végbe az idézések, vád-előadások, és birói kihallgatások azon pörökben, mellyek ad pedes Comitibus vizsgáltattak-meg; máskép azok, mellyek a' királyi Curian, es végre máskép azok, mellyek az országban utazó király vagy nádor előtt rövid és sommás uton elintéztetni szoktanak. Mutatják ezt a' régi törvények. Zsigmond, Mátyás és Ulászló' törvényei szerint (lásd I. Lajos 25. Alb. 29. Mátyás II. 7. 12. VI. 4. 6. Ulász. I. 54. és II. R. 18. cz.) az elfoglalási, hatalmaskodási, és más hasonló természetű pörökre nézve különös törvénykezés vala kiszabva. Ide tartoznak az ugy nevezett: *Judicium Palatinale, Proclamatae Congregationes, és Trianae forenses proclamationes.* Az octavákon vizsgáltatni szokott pörök pedig hosszú és rövid folyamú pörökre osztályoztattak, melly nevezetes különbséghez képest az idézés és törvénykezés' módja, és a' pörörvosló tételek' használata igen változott, a' mint is még mai napig ezen különbség nagy részint megtartatott. — 3szor. Hajdanta irást nem tudó elődinknél ismérletlen volt a' mostani írásbeli pörlekedés. Szóval ment a' vita. Sokkal serényebben mint most. Az írásmód csak birák' följegyzésire és az ítéletek' föltételire vala szorítva. Bizonyítják ezt a' régi ítéletlevelek — *Sententiales* —, mellyekben illy 's hasonló szójárások olvashatók: *asserendo actionem et Propositionem dicti Magistri N. adversus eundem N. proponendam, Literis contineri in eisdem;* — továbbá: *quo percepto adnotatus N. filius N. personaliter assurgendo responderat ex adverso;* — ugy nem különben: *Idcirco nos una cum reliquis nobilibus nobiscum in Judicio assidentibus, ipsis Procuratoribus Partium benigne acceptantibus commiseramus 's a' t. *)* Verbőczy, a' mint előbeszédében mondja, az ítélőszéki, és pörlekedési szokásokat először írásba szedvén, csak ezen munka után kezdé nálunk a' törvénykezés tanulmányá válni, és szükséges lőn nem sokára az 1563: 49. és 1567: 27. czikkhelyeknek az

*) Kivonattak ezen kifejezések példánl. Konth Miklóa nádornak 1359. évben költ ítéletleveléből.

ügyviselőkrül szóló rendelete. De még Kittonich' idejében — Cap. X. Quaest. 24. — a' prókátorok csak szóval adák-elő vád- és védterjesztvényeiket, mellyeket az ítélőmesterek szoktanak írásba tenni. Azonban a' II. R. 82. cz. szerint magok a' birói tételek, ugymint az idéző, kereseti, nyomozási levelek a' birói végrehajtások, már legrégibb idők óta mindenkor írásba hozattak.

Ezeket előre bocsátván a' törvénykezési folyamat iránt három fő kérdés támad: valljon szükséges é a' mostani pörlekedés' módja, és lehetséges-é annak változtatása?; valljon egyenlőnek kell é lenni a' törvénykezésnek minden pörre nézvest, és nem kellene é azt inkább a' fenforgó ügyes tárgy' miségéhez alkalmaztatni és megkülönböztetni?; valljon végre, és minő pörökre nézve lehetne az írásbeli pörvitákat, szóbeliakkal fölváltani, és így a' hajdanti szokást, a' mennyire lehet, divatba hozni; a' törvénykezést siettetni?

Kossovich Károly.

(Vége következik.)

P A M I N A ' E M L É K E.

(Rahener után)

Egy könyvirónak fő gondja abban áll, hogy olvasói' tetszését megnyerhesse. Legtöbben mai időben éhségből irnak, sokat a' dicsvágnak csiklandós ösztöne ingerel, néhány ügyeszik épületes és hasznos is lenni olvasóinak; de abban mindnyájok' iparja egyesül, hogy írásaikat kellőkké tegyék. — Jelen munkácskám' célja egyik sem e' három közül; én csupán 's egyedül azért irok, mert gondolatimat nyomtatva akarom olvasni. Ha e' kívánság bennem bűn: legalább örökségi bűn. Apám is könyvet írt, öreg apám is; ősapám' nagy elmetehetségiről pedig épen tegnap kaptam egy jeles bizonysgot a' fűszerboltból. Ki veszi hát tőlem rossz neven, ha e' velem született ösztönnek ellenállni képes nem vagyok? — Megfeszített elmém' minden erejével gondolkodom, mellyik mezőn kezdjem írói pályafutásom', 's végre azon resultatumra jövök, hogy az életirást választom kedvenczemül. — Nem hizelkedés fogja vezetni tollamat, mert nem valami gazdag Moecenas annak tárgya, hanem a' tiszta és őszinte jó akarat, mellyel Pamina iránt viseltetem.

Az én Paminám nem grófné, 's azt sem állíthatom, hogy egy különös nagynevű családnak gyermeke volna, ki szüleitől à la Préciosa gyöngéd fiatalságában cigányok által elragadtatott, 's csak sok év és kaland után ismértetett-meg. Más részről azt se merem állítani, hogy közönséges ebek' ivadéka volna, 's csak ragyogó szépsége 's fényes erényei által vitta volna ki magát a' mindennapiság' alacsonyágából. Nem fogsz itt édes Olvasóm! se csabítás-